DISCLAIMER: The translated judgements in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.

અહેવાલપાત્ર

ભારતની સર્વોચ્ચ અદાલતમાં

ફોજદારી અપીલ હકૂમત

એસએલપી (સીઆરએલ) નંબર ૫૨૨૩/૨૦૧૮ માંથી ઉદ્ભવતી

ફોજદારી અપીલ નં. ૯/૨૦૧૯

સતીશચંદ્ર રતનલાલ શાહ... .. અપીલકર્તાઓ

વિરુધ્ધ

ગુજરાત રાજ્ય અને અન્ય

.. સામાવાળાઓ

ચુકાદો

એન. વી. રમણ, ન્યાયમૂર્તિ

૧. પરવાનગી મંજૂર

૨. હાલની અપીલ, ફોજદારી પરચુરણ અરજી નં. ૪૦૩૩/૨૦૧૨ માં તારીખ ૧૨.૦૪.૨૦૧૮ ના રોજ ગુજરાતની ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા આપવામાં આવેલા વિવાદીત ચુકાદાની વિરુધ્ધ છે, જેમાં ઉચ્ચ અદાલતે અપીલકર્તાની અરજી રદ કરેલ છે. જેમાં એડિશનલ ચીફ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ક્રિ. કે. નં. ૩૮૮/૨૦૧૨ માં તારીખ ૦૪.૧૨.૨૦૧૩ ના આરોપો ઘડવાના આદેશને રદ કરવાની માંગ કરે છે.

૩. વિગતવાર રીતે અપીલ કરવાના તથ્યોની નોંધ લેવી યોગ્ય છે. સામાવાળા નં. ૨– ફરિયાદી તે દર્શન ફિસ્કલ પ્રા. લિ. નામની નાણાં ધિરાણ કરતી કંપનીના નિર્દેશક છે. અપીલકર્તા, જે એક નિવૃત્ત બેંક કર્મચારી છે, તેમણે જાન્યુઆરી ૨૦૦૮માં ફરિયાદીની કંપનીનો ૩.૨૭,૦૦,૦૦૦ /– ની લોન માટે સંપર્ક કર્યો હતો. તદનુસાર, સામાવાળા નં. ૨ એ નાણાને લોન તરીકે ટ્રાન્સફર કર્યા હતા, જે અપીલકર્તા દ્વારા વ્યાજ સાથે એક વર્ષની અંદર ચૂકવવાના હતા. ત્યારબાદ, અપીલકર્તાએ સામાવાળા નંબર ૨ ને રકમ પરત કરી નથી. વધુમાં, સામાવાળા નં.૨ એ આક્ષેપ કર્યો હતો કે જ્યારે તેણે અપીલકર્તાનો સંપર્ક કર્યો ત્યારે અપીલકર્તા દ્વારા તેને ગંભીર પરિણામો ભોગવવાની ધમકી આપવામાં આવી હતી. ત્યારબાદ, સામાવાળા નં. ૨ એ હાલના અપીલકર્તા વિરુધ્ધ તારીખ ૨૫.૦૧.૨૦૧૨ ના રોજ ફરિયાદ દાખલ કરી જેનો એફઆઈઆર નં. આઇ/સી. આર. નં. ૨૨/૨૦૧૨ જે આઈપીસીની કલમ

૪૦૬,૪૦૯,૪૧૭,૪૨૦,૨૯૪ (બી) અને ૫૦૬ (૨) હેઠળ કાગડાપીઠ પોલીસ સ્ટેશન, અમદાવાદ સમક્ષ દાખલ કરવામાં આવી હતી. તા. ૨૯–૦૧–૨૦૧૨ ના રોજ ધરપકડ કર્યા બાદ તા. ૨૯–૦૧–૨૦૧૨ના રોજ અપીલ કરનારને ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા જામીન ઉપર મુકત કરવામાં આવેલ. અપીલકર્તાએ આઈ/સી.આર. નંબર ૨૨/૨૦૧૨ ની એફઆઈઆર રદ કરવા માટે સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૪૮૨ હેઠળ અરજી રજૂ કરી હતી.

૪. તહોમતનામા નં. ૨૮/૨૦૧૨ તારીખ ૦૧.૦૩.૨૦૧૨થી, અપીલકર્તા સામે આઈપીસીની કલમ ૪૦૬, ૪૨૦ અને ૪૧૭ હેઠળ દાખલ કરવામાં આવેલ. તે જ મુજબ, મેજિસ્ટ્રેટે સમન્સ કાઢયું. અપીલકર્તાએ આક્ષેપ કર્યો હતો કે તા. ૦૪.૧૨.૨૦૧૩ના રોજ, તેમને ઉપરોક્ત તહોમતનામા એક નકલ આપવામાં આવી હતી, અને મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા તે જ દિવસે તેમને સુનાવણીની તક આપ્યા વિના કોરા કાગળમાં આરોપો ઘડવામાં આવ્યા હતા, કારણ કે અપીલકર્તા કોઈ પણ વકીલની સાથે નહોતા. અપીલકર્તાનો આક્ષેપ છે કે, તે ફોજદારી પ્રક્રિયા અધિનિયમની કલમ ૨૩૯ નું ઉલ્લંઘન હતું.

૫. ઉપરોક્ત ઘટનાક્રમને ધ્યાનમાં રાખીને, અપીલકર્તાએ ફોજદારી પરચૂરણ અરજી નં. ૪૦૩૩/ ૨૦૧૨ ની દાદમાં સુધારો કરવાની માંગ કરતી અરજી દાખલ કરી હતી, જેમાં તેમણે ફોજદારી કેસ નં. ૩૮૮/ ૨૦૧૨ માં તહોમતનામા નંબર ૨૮ /૨૦૧૨ ને રદ કરવા અને તહોમતનામા નંબર ૨૮ / ૨૦૧૨ ને એફઆઈઆર નંબર આઈ/સી આર નંબર ૨૨/૨૦૧૨ માં રદ કરવા અને

મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ દ્વારા ૦૪.૧૨.૨૦૧૩ ના આદેશ દ્વારા ઘડવામાં આવેલા આરોપો અને એડિશનલ મેટ્રોપોલિટન મેજિસ્ટ્રેટ સમક્ષ પડતર આગળની તમામ કાર્યવાહીને રદ કરવા માંગતી દાદનો સમાવેશ કરવાની માંગ કરી હતી.

૬. એ નોંધવું યોગ્ય છે કે, સાથે સાથે સામાવાળા નં.૨ એ સમરી સિવિલ દાવો જે સમરી સિવિલ દાવા નંબર ૯૨૮/૨૦૧૧ જે રુ. ૩૩,૪૬,૨૨૫/–ની વસુલાત માંગેલ છે. જેમાં મૂળ રકમ પરનું વ્યાજ સામેલ હતું. તેને ૨૫.૦૪.૨૦૧૧ ના રોજ દાખલ કરવામાં આવ્યો હતો અને તે હજુ પણ સિટી સિવિલ જજ, અમદાવાદ સમક્ષ અનિર્ણિત છે.

૭. તા. ૧૨.૦૪.૨૦૧૮ ના આદેશ દ્વારા, ઉચ્ચ અદાલતે અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહી રદ કરવાની અરજીને ફગાવી દીધી હતી અને ટ્રાયલ અદાલતને ત્રણ મહિનાની અંદર ટ્રાયલ પૂર્ણ કરવાનો નિર્દેશ આપ્યો હતો. ઉચ્ચ અદાલતે વધુમાં અવલોકન કર્યું હતું કે, પ્રથમ દૃષ્ટિએ કલમ ૪૨૦ હેઠળ છેતરપિંડીનો ગુનો બને છે પરંતુ આપેલ તથ્યાત્મક હકીકતમાં કલમ ૪૦૬ હેઠળ ગુનાહિત વિશ્વાસઘાત સંબંધિત આરોપ લાગુ પડતો નથી.જો કે, ઉચ્ચ અદાલતે કલમ ૪૦૬ હેઠળના આરોપોને દૂર કર્યા ન હતા અને અવલોકન કર્યું હતું કે આરોપને રદ કરવા માટે કોઈ કેસ બનતો નથી. ઉપરોક્ત રદ કરવાના અાદેશથી વ્યથિત, અપીલકર્તાએ હાલની વિશેષ પરવાનગી અરજી કરી છે.

૮ . અપીલકર્તા વતી વકીલે વિનંતી કરી છે કે ફરિયાદના અવલોકનથી બહાર

આવશે કે ફરિયાદમાં સમાવિષ્ટ આક્ષેપો દિવાની પ્રકારના છે અને છેતરપિંડીનો કેસ બનવા માટેના જરૂરી તત્વો ગેરહાજર છે.તેથી, પ્રથમ દૃષ્ટિએ કહેવાતો ગુનો બનતો નથી. વધુમાં, એ નોંધવું યોગ્ય છે કે તા. ૨૧.૦૪.૨૦૧૧ ના રોજ સમરી સુટ નં.૯૨૮/૨૦૧૧ દાખલ કર્યા પછી, ફરિયાદીએ તા. ૦૫.૦૧.૨૦૧૨ ની લેખિત ફરિયાદ દાખલ કરી છે અને અપીલકર્તાને હેરાન કરવા માટે, વર્તમાન કેસને ફોજદારી ગુનાનુ સ્વરુપ આપવાનો પ્રયાસ કર્યો છે, જે સંપૂર્ણપણે દીવાની પ્રકૃતિનો છે. અંતે, સામાવાળા નં. ૨ દ્વારા દાખલ કરાયેલી ફોજદારી ફરિયાદને ત્રણથી વધુ વર્ષનો સમય (અેટલે કે ૨૧.૦૩.૨૦૦૮) વીતી ગયા પછી કરવામાં આવેલ છે.

૯. તેનાથી વિપરીત, સામાવાળા વતી વકીલ નં.૨ , ઉચ્ચ અદાલતના ચુકાદા પર આધાર રાખીને જણાવ્યું છે કે અપીલકર્તાનો શરૂઆતથી જ છેતરપિંડીનો ઈરાદો હતો જેણે સામાવાળા નં.૨ ઉપરોક્ત રકમ રૂ. ૨૭ લાખ ઊધાર આપવાના હતા. વધુમાં, અપીલકર્તાને બહુવિધ વિનંતીઓ કરવામાં આવી હોવા છતાં લોન ચૂકવવાનો ઈરાદો ક્યારેય નહોતો. વકીલે ભારપૂર્વક જણાવ્યું હતું કે શરૂઆતથી જ છેતરપિંડી કરવાનો ઈરાદો હતો કે નહીં તે હકીકતનો પ્રશ્ન છે અને તેની સંપૂર્ણ પુરાવા મુલ્યાંકન કર્યા પછી જ ટ્રાયલ દ્વારા નિર્ણય લઈ શકાશે.

૧૦. આ કેસનું વિશ્લેષણ કરતાં પહેલાં એ નોંધવું રહ્યું કે, ઉચ્ચ અદાલત સમક્ષ

આરોપીએ જે ફોજદારી અરજી કરી હતી તે આરોપો ઘડવાના તબક્કે ટ્રાયલ કોર્ટના આદેશની વિરુદ્ધમાં હતી, જેમાં અદાલતની ફરજ બને છે કે તે તેની સમક્ષ મૂકેલી સામગ્રી પર પોતાનું ન્યાયિક માનસ લાગુ કરે અને આરોપી સામે પ્રથમદર્શી કેસ કરવામાં આવ્યો છે તે સ્પષ્ટ તારણ પર આવે. આરોપો ઘડવાનો આદેશ આરોપી માટે ગંભીર ચિંતાનો વિષય છે કારણ કે તે તેની સ્વતંત્રતાને નોંધપાત્ર રીતે અસર કરે છે. તેથી અદાલતોએ નિર્ણયના તબકકે સાવચેત રહેવું જોઈએ કે આ આરોપીઓને કોઈ ભરપાઈ ન કરી શકાય તેવું નુકસાન પહોંચતું નથી.

૧૧ . આરોપોને રદ કરવાના પાસા પર આવતા, તે સારી રીતે નક્કી થાય છે કે અપવાદરૂપ કેસોમાં ઉચ્ચ અદાલત દ્વારા આવી કવાયત હાથ ધરવાની જરૂર છે.તે પણ સારી રીતે નક્કી થયું છે કે ટ્રાયલ પ્રક્રિયાના પ્રારંભિક તબક્કાઓ તરીકે આરોપો ઘડવા, તેમાંની અદાલત પુરાવાની ગુણવત્તા અથવા જથ્થાના આધારે આરોપને રદ કરવાના નિર્ણયને આધાર આપી શકે નહીં, તેના બદલે તપાસ પ્રથમદર્શી તપાસ સુધી મર્યાદિત હોવી જોઈએ. [**બિહાર રાજ્ય વિરુદ્ધ રમેશ સિંહ, ૧૯૭૭ સી. આર. આઈ. એલ. જે. ૧૬૦૬** નો **સંદર્ભ]**.

૧૨. અહીં લાગુ સિદ્ધાંતોનું અવલોકન કર્યા પછી, આપણે અપીલકર્તા સામેના વ્યક્તિગત આરોપોને ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર છે. આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૦૫ સાથે ૪૦૬ વાંચીને, અમે અવલોકન કરીએ છીએ કે વિવાદ પક્ષો વચ્ચેના લોનના વ્યવહારને કારણે ઉદભવે છે. તે રેકોર્ડમાંથી જાણવા મળે છે કે

સામાવાળા નં.૨ લોન આપતા પહેલા અપીલકર્તા અને હાલના સંજોગો જાણતા હતા. વધુમાં તે એક સ્વીકૃત હકીકત છે કે ઉપરોક્ત રકમની વસૂલાત કરવા માટે, સામાવાળા નં. ૨ એ એક સંક્ષિપ્ત દીવાની દાવો દાખલ ક ર્યો હતો જે હજુ પણ અનિર્ણિત છે. કાયદો સ્પષ્ટ રીતે સરળ ચુકવણી/નાણાંનું રોકાણ અને નાણાં અથવા મિલકતની સોંપણી વચ્ચેના તફાવતને માન્યતા આપે છે. માત્ર વચન, સમજૂતી અથવા કરારનો ભંગ, હકીકતમાં, આઈ.પી.સી.કલમ ૪૦૫ માં સમાવિષ્ટ વિશ્વાસના ફોજદારી ઉલ્લંઘનનો ગુનો બનતો નથી, જ્યાં સુધી સ્પષ્ટ કેસ મુકવામાં ન આવ્યો હોય.

૧૩. આ સંદર્ભમાં, અમે નોંધી શકીએ છીએ કે ફરિયાદમાં અથવા અમારી સમક્ષની કોઈપણ સામગ્રીમાં એવું કશું નથી, જે એ હકીકત તરફ ધ્યાન દોરે છે કે કોઈ પણ મિલકત અપીલકર્તાને સોંપવામાં આવી હોય, જે તેણે અપ્રમાણિકતાથી તેના પોતાના ઉપયોગ માટે રૂપાંતરિત કરી હોય જેથી આઈપીસીની કલમ ૪૦૬ હેઠળ શિક્ષાને પાત્ર કલમ ૪૦૫ ના તત્વો સંતોષી શકાય. આથી વિદ્વાન મેજિસ્ટ્રેટે ઉપરોક્ત ગુના માટે અપીલકર્તાઓ સામે કામગીરી કાઢી ગંભીર ભૂલ કરી હતી. કમનસીબે, ઉચ્ચ ન્યાયાલય પણ આ સ્પષ્ટ ભૂલને સુધારવામાં નિષ્ફળ રહી.

૧૪. હવે આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૧૫ ની દંડનીય કલમ ૪૨૦ના હેઠળ આરોપ પર આવીએ. કરારના સંદર્ભમાં, માત્ર કરારના ઉલ્લંઘન અને છેતરપિંડી

વચ્ચેનો તફાવત કપટપૂર્ણ પ્રલોભન અને ગુનાહિત માનસ પર આધારિત હશે. (જુઓ **હૃદય રંજન પ્રસાદ વર્મા વિરુદ્ધ બિહાર રાજ્ય, (૨૦૦૦) ૪ એસસીસી ૧૬૮).**અમારી સામેના કેસમાં, સ્વીકાર્યું છે કે અપીલકર્તા આર્થિક કટોકટીમાં ફસાયેલા હતા અને તેથી, તેમણે સામાવાળા નં. ૨ને કટોકટીની સ્થિતિને સુધારવા માટે સંપર્ક કર્યો હતો. વધુમાં, ઉપરોક્ત રકમની વસૂલાત કરવા માટે, સામાવાળા નં. ૨ એ લોનની રકમની વસૂલાત માટે સંક્ષિપ્ત દીવાની દાવો દાખલ કયો હતો જે હજુ પણ અનિર્ણિત છે. લોનની રકમ પરત કરવામાં અપીલકર્તાની માત્ર અસમર્થતા છેતરપિંડી માટે ફોજદારી કાર્યવાહીને ઊભી કરી શકતી નથી, સિવાય કે વ્યવહારની શરૂઆતમાં જ કપટપૂર્ણ અથવા અપ્રમાણિક હેતુ દર્શાવવામાં ન આવે, કારણ કે આ જ ગુનાહિત માનસ જે ગુનાનો મુખ્ય સાર છે. જો ફરિયાદ અને સામગ્રીમાંના તમામ તથ્યોને તેમના જણાવેલ રીતે ચકાસી લેવામાં આવે તો પણ, આવી કોઈ અપ્રમાણિક રજૂઆત અથવા પ્રલોભન મળી શક્યું નથી અથવા અનુમાન લગાવી શકાયું નથી.

૧૫. વધુમાં, આ અદાલતે સંખ્યાબંધ કેસોમાં સામાન્ય રીતે કરારની જવાબદારીઓના ઉલ્લંઘન જેવા દિવાની વિવાદોને ગુનાહિત બનાવવા સામે ચેતવણી આપવામાં આવેલ છે **[જ્ઞાન સિંહ વિરુદ્ધ પંજાબ રાજ્ય, (૨૦૧૨) ૧૦ એસસીસી ૩૦૩ નો સંદર્ભ** લો]. વિધાનમંડળનો ઈરાદો માત્ર એવા ઉલ્લંઘનોને જ ગુનાહિત બનાવવાનો હતો જેની સાથે કપટપૂર્ણ, અપ્રમાણિક અથવા ભ્રામક

પ્રલોભન હોય, જેના પરિણામે આઈ. પી. સી. ની કલમ ૪૧૫ હેઠળ વ્યવહાર અનૈચ્છિક અને બિનકાર્યક્ષમ બને.

૧૬ . જો કે, ઉચ્ચ અદાલત વચનના ઉલ્લંઘનમાં સામેલ નૈતિક તત્વ દ્વારા દૂર કરવામાં આવી હોવાનું જણાય છે અને કેટલાક અવલોકનો કર્યા છે.નીતિગત વિચારણા હોવાથી, આવા સૂચનોને મર્યાદિત કરવાની જરૂર છે.ઉચ્ચ અદાલતના ઉપરોક્ત અવલોકનો આ મામલાના ચુકાદા માટે માત્ર બિનજરૂરી જ નહોતા, પરંતુ તે જ આરોપી પર અમુક પ્રકારના આક્ષેપ કરવા તરીકે સમજી શકાય છે.આમાં અપીલકર્તા સામે જોખમ ભરેલી સ્થિતિ સ્પષ્ટપણે પ્રતિબિંબિત થાય છે.

૧૭ . અમારા વિચારેલા અભિપ્રાય મુજબ, ઉચ્ચ ન્યાયાલયે ન્યાયિક સંયમ જાળવવો જોઈએ અને ફોજદારી કાર્યવાહીના આ તબક્કે આવા સામાન્ય નિરીક્ષણો કરવાનું ટાળવું જોઈએ, કારણ કે તેમની અસર સુનાવણીના ચુકાદા પર પડી શકે છે. તેથી, વિવાદિત ચુકાદાના ફકરા ૪૨ અને ૪૩ માં કરવામાં આવેલા અવલોકનોને દૂર કરવામાં આવે છે.

૧૮. ઉપરોક્ત બાબતને ધ્યાનમાં રાખીને, અમે ફોજદારી પરચુરણ અરજી નં. ૪૦૩૩/૨૦૧૨ માં ઉચ્ચ ન્યાયાલય દ્વારા પસાર કરવામાં આવેલા અસ્પષ્ટ હુકમને માન્ય રાખવામાં અસમર્થ છીએ અને તે આ રીતે રદ કરવામાં આવે છે. સી.આર.પી.સી.ની કલમ ૪૮૨ હેઠળ અપીલકર્તા દ્વારા દાખલ કરવામાં આવેલી

અરજીને મંજૂર કરવામાં આવે છે અને સામાવાળા નં. ૨ ના કહેવાથી દાખલ કરવામાં આવેલી એફઆઈઆરના આધારે શરૂ કરવામાં આવેલી કાર્યવાહીને આ દ્વારા રદ કરવામાં આવે છે.

૧૯ . અપીલને ઉપરોક્ત શરતોને આધીન મંજૂર કરવામાં આવી છે.

.....ન્યાયમૂર્તિ

(એન. વી. રમણ)

.....ન્યાયમૂર્તિ

(મોહન એમ. શાંતનગૌદર)

નવી દિલ્હી,

૩ જાન્યુઆરી, ૨૦૧૯ .

This judgment has been translated using AI Tool – SUVAS.

DISCLAIMER: The translated judgements in vernacular language is meant for the restricted use of the litigant to understand it in his/ her language and may not be used for any other purpose. For all practical and official purposes, the English version of the judgement shall be authentic and shall hold the field for the purpose of execution and implementation.
